

Sümeyye ULAŞ¹

HAZIRLIK SORULARI

1. Zeka kavramına ilişkin bir tanımlamada yer vereceğiniz temel unsurlar neler olur? Bu unsurlara neye göre karar verirsiniz?
2. İnsanoğlunun temel bilişsel işlevleri hakkında ne biliyorsunuz?
3. Zekanın biyolojik kökenleri hakkında neler biliyorsunuz?
4. Zeka testleri sonucunda elde edilen zeka bölüm puanlarının pratikte yansımalarını nasıl değerlendiriyorsunuz? Size göre zeka ölçülebilir bir nitelik midir?
5. İnsanların zeka düzeylerindeki *bireysel farklılıkların kaynağı neler olabilir?*

ZEKA KAVRAMINA İLİŞKİN METAFOR VE TEORİLER

Zeka eğitim, psikoloji, genetik, felsefe vb. alanlarda ele alınan ve tekil veya çoğul yetenekler olarak kabul gören bir olgudur. Genel anlamda zeka

akıl yürütme, problem çözme, karar verme, plan yapma, yargıya varma vb. entelektüel yetenekler olarak ele alınmaktadır. Zeka günümüze kadar birçok araştırmacının odaklandığı bir kavram olmasına karşın genel geçer bir tanımı henüz yapılamamıştır. Bununla birlikte zeka kavramını açıklamak üzere çeşitli teori ve metaforlar oluşturularak kavramsal bir çerçeve çizilmiştir (Cianciolo & Sternberg, 2004). Alan yazında zekanın tanımlanmasında sıklıkla başvurulan metaforlar coğrafik, işlemsel, biyolojik, epistemolojik, sosyolojik, antropolojik ve sistem metaforları olmak üzere sıralanabilir.

Coğrafik metafor

Coğrafik metafor, zekanın açıklanmasında referans alınacak olan teorinin bir zihin haritasına dayanması gerektiği üzerine kurgulanmış bir metafordur. Herhangi bir haritayı incelediğinizde harita size şehirleri, akarsuları, ülkenin sınırları vb. hakkında bilgi verir. Benzer şekilde zekanın da genel örüntüsünün anlaşılabilmesi için böyle

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Atatürk Üniversitesi, Çocuk Bakımı ve Gençlik Hizmetleri Bölümü, Çocuk Gelişimi Pr., sumeyye.ulas@atauni.edu.tr, 0000-0003-3353-7448

dan yapılan çalışmada zekanın farklı yönlerinin akademik performans üzerindeki etkisi incelenmiştir. Elde edilen bulgulara göre zeka akademik performans düzeyindeki varyansın %45'ini açıklayan en önemli yordayıcı değişkendir. Benzer şekilde eğitime kesintisiz devam eden (okul devam sorunları veya okul terki gibi durumların olmadığı) çocuklar daha yüksek düzeyde entelektüel becerilere sahipken okullaşma oranının azalması ile daha düşük entelektüel beceriler gözlenmiştir (Nisbett vd., 2012).

Alan yazında genel zeka kavramı ile akademik performans çalışmaları yanı sıra duygusal zeka ve akademik performans odaklı çalışmalarında önemli bir yeri olduğu görülmüştür. Duygusal zeka, duyguları doğru algılamak, duygulara değer vermek ve ifade etmek, bilişsel işlevleri kolaylaştıran duygulara erişme ve bu duyguları oluşturabilme, duyguları ve duygusal farkındalığı anlayabilme, duyguları düzenleyebilme vb. olarak çeşitli duygusal gelişim bileşenine sahip olan bir yapı olarak ele alınmaktadır. Duygusal zeka ile okul performansı arasında istatistiki olarak güçlü ilişkilerin olduğu yapılan meta analiz çalışmaları sonucunda ortaya konulmuştur. (Sánchez-Álvarez vd., 2020).

UYGULAMALAR

Zeka hakkında öğrendiklerinizi göz önünde bulundurarak zeka kavramına ilişkin güncel sorunları araştırınız.

Zekaya ilişkin bilimsel araştırma çalışmalarında hangi etik problemlerin olabileceğini değerlendiriniz.

Zeka testlerin güvenilirlik ve geçerlik çalışmalarına ilişkin problemlerin nasıl çözümlenebileceğini tartışınız.

Zeka teorilerinin görüşlerini eleştirel bir bakış ile ele alarak grup tartışmaları yapınız.

Türkiye'deki zeka çalışmaları ile uluslararası çalışmaları karşılaştırınız. Size göre en önemli benzer ve farklı yanları arkadaşlarınız ile paylaşınız.

KAYNAKLAR

- Alp, E., & Diri, A. (2003). Bilişsel Yetenekler Testi'nin (CogAT*) Ana sınıfı ve birinci sınıf öğrencileri için geçerlik çalışması. *Türk Psikoloji Dergisi*, 18 (51), 19-31.
- Baysal-Metin, N. (2021). *Doğum öncesinden ergenliğe çocuk gelişimi*. Pegem Akademi
- Becker, K. A. (2003). *History of the Stanford-Binet intelligence scales: Content and psychometrics*. (Stanford-Binet Intelligence Scales, Fifth Edition Assessment Service Bulletin No. 1). Itasca, IL: Riverside Publishing.
- Bouchard Jr, T. J., & McGue, M. (1981). Familial studies of intelligence: A review. *Science*, 212(4498), 1055-1059.
- Cheatham, C. L. (2020). Nutritional factors in fetal and infant brain development. *Annals of Nutrition and Metabolism*, 75(Suppl. 1), 20-32.
- Cianciolo, A.T., & Sternberg, R. J. (2004). *Intelligence A brief history*, Blackwell Publishing
- Cohen, R. J., Swerdlik, M. E., & Phillips, S. M. (2015). *Psychological testing and assessment: An introduction to tests and measurement*. Mayfield Publishing Co. (Çev. E. Tavşancıl). Nobel Akademi
- Deary, I. J., Spinath, F. M., & Bates, T. C. (2006). Genetics of intelligence. *European Journal of Human Genetics*, 14(6), 690-700. <https://doi.org/10.1038/sj.ejhg.5201588>
- Dennis, E., Manza, P., & Volkow, N. D. (2022). Socioeconomic status, BMI, and brain development in children. *Translational Psychiatry*, 12(1), 1-10. <https://doi.org/10.1038/s41398-022-01779-3>
- Dennis, E., Manza, P., & Volkow, N. D. (2022). Socioeconomic status, BMI, and brain development in children. *Translational Psychiatry*, 12(1), 1-10. <https://doi.org/10.1038/s41398-022-01779-3>
- Dülger, E. (2018). Anadolu-Sak zekâ ölçeği'nin (ASIS) ölçüt geçerliği çalışması (Yüksek Lisans Tezi) Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- Gray, J. R., & Thompson, P. M. (2004). Neurobiology of intelligence: Science and ethics. *Nature Reviews Neuroscience*, 5(6), 471-482. <https://doi.org/10.1038/nrn1405>
- Hall, J. J. & Noggle, C. A. (2011). *Kaufman Assessment Battery for Children*. *Encyclopedia of Child Behavior and Development* in (p. 853-854). Springer US.
- Honzik, M. P. (1940). Age changes in the relationship between certain environmental variables and children's intelligence. In G. M. Whipple (Ed.), *The thirty-ninth yearbook of the National Society for the Study of Education: Intelligence: Its nature and nurture, Part 2, Original studies and experiments* (pp. 185-205). Public School Publishing Co. <https://doi.org/10.1037/11228-011>
- Karadağ, Y., & Baştuğ, G. (2018). Türkiye'de zeka değerlendirme sürecinde yaşanan etik sorunlar ve öneriler. *Ankara Sağlık Hizmetleri Dergisi*, 17(2), 46-57.
- Karavida, V., Tympa, E., & Charissi, A. (2019). The role of nutrients in child's brain development. *Journal of Education and Human Development*, 8(2), 176-180. <https://doi.org/10.15640/jehd.v8n2a18>

Nisbett, R. E., Aronson, J., Blair, C., Dickens, W., Flynn, J., Halpern, D. F., & Tur Plomin, R., & Deary, I. J. (2015). Genetics and intelligence differences: Five special findings. *Molecular Psychiatry*, 20(1), 98-108. <https://doi.org/10.1038/mp.2014.105>

Porteus, S.D. (1959). Recent Maze Test studies. *British Journal of Medical Psychology*, 32(1):38 – 43. doi: 10.1111/j.2044-8341.1959.tb00465.x

Posthuma, D., De Geus, E. J. C., & Boomsma, D. I. (2001). Perceptual speed and IQ are associated through common genetic factors. *Behavior genetics*, 31, 593-602.

Prado, E. L., & Dewey, K. G. (2014). Nutrition and brain development in early life. *Nutrition Reviews*, 72, 267–284.

Reynolds, M. R., Keith, T. Z., Fine, J. G., Fisher, M. E., & Low, J. A. (2007). Confirmatory factor structure of the Kaufman Assessment Battery for Children--: Consistency with Cattell-Horn-Carroll theory. *School Psychology Quarterly*, 22(4), 511.

Sabrina D. Na & Thomas G. Burns (2016) Wechsler Intelligence Scale for Children-V: Test Review, Applied Neuropsychology: Child, 5:2, 156-160 ,doi:10.1080/21622965.2015.1015337

Sak, U., Sezerel Bal, B., Ayas, M. B., Tokmak, F., Özdemir, N. N., Demirel Gürbüz, Ş. & Öpengin, E. (2016). *Anadolu Sak Zekâ Ölçeği uygulayıcı kitabı*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi ÜYEP Merkezi

Sánchez-Álvarez, N., Berrios Martos, M. P., & Extremera, N. (2020). A meta-analysis of the relationship between emotional intelligence and academic performance

in secondary education: A multi-stream comparison. *Frontiers in psychology*, 11, 1517. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2020.01517>

Seef, N. (2020). *Adaptation of comprehensive test of nonverbal intelligence-II to Turkish and Arabic culture*. (Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

Sternberg, R. J. (1990). *Metaphors of mind: Conceptions of the nature of intelligence*. Cambridge University Press.

Sternberg, R. J. (Ed.). (2020). *The cambridge handbook of intelligence*. Cambridge University Press.

Toğrol, B. (1974). Cattell zeka testinin 2a ve 2b formları ile Porteus labirenti zeka testinin 1300 Türk çocuğuna uygulanması. *Tecrübi Psikoloji Çalışmaları*, 11, 1-32.

Uluç, S., & Öktem, F. (2023). Kaufman Kısa Zekâ Testi İkinci Sürümünün (KBIT-2) ve Wechsler Çocuklar için Zekâ Ölçeğinin Dördüncü Sürümünün (WÇZÖ-IV) karşılaştırılması. *Psikoloji Çalışmaları*, 43(1), 117-140.

Usán, P., & Salavera, C. (2022). Types of Intelligence and Academic Performance: A Systematic Review and Meta-Analysis. *Journal of Intelligence*, 10(4), 123. <https://doi.org/10.3390/jintelligence10040123>

von Tetzchner, S. (2022). *Typical and Atypical Child Development 4 Cognition, Intelligence and Learning*. Taylor & Francis.